

Торконяк Наталія Ігорівна

аспірантка

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

м. Київ, Україна

ЛЕМКІВСЬКА ПІСЕННІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: МУЗИЧНО-МОВНИЙ АСПЕКТ

Сучасна соціокультурна ситуація в Україні висуває особливу потребу збереження всього розмаїття локальних культур, які є маркерами національної ідентичності та фундаментом для збереження пролонгованої традиції. Одним із сегментів української етнічної музичної культури є лемківська пісенність, що має особливу трагічну історію у зв'язку з депортацією її носіїв – однієї із найзахідніших гілок українства – із рідних земель, що сьогодні входять до складу іншої держави. Відтак, перед сучасним музикознавством стоїть завдання глибокого вивчення вказаної пісенної традиції з метою її збереження та подальшого життя у нових формах.

Наукова увага до лемківського фольклору зафіксована у працях польського фольклориста та етнографа Оскара Кольберга, який у ХІХ столітті здійснив записи чисельних взірців пісенного фольклору ряду етнічних груп, у тому числі у томах 49–51 – [Pieśni] Sanockie-Krośnieńskie, 54–55 – Ruś Karpacka, 56–57 – Ruś Czerwona [4] та ін. На зламі ХІХ – ХХ століть та у перші десятиліття ХХ століття вагомими здобутками у царину вивчення лемківської пісенності привнесли Осип Роздольський, Станіслав Людкевич [1] та Філарет Колесса [2], зафіксувавши картину побутування музичного фольклору до трагічної депортації носіїв вказаної пісенності.

У підрадянську добу були видані збірники: «Лемківські співанки», укладені Софією Грицею та Леопольдом Ященком із взірців, зібраних отцем Міхалом Соболевським [3], «Українські народні пісні з Лемківщини», зібрані

Орестом Гижею, в упорядкуванні Софії Грици [6], та ін. Вказаний культурний пласт пропагувався його носіями, зокрема, сестрами Байко та ряд інших видатних представників етносу.

В останні десятиліття лемківська пісенність є предметом низки фольклористичних досліджень, що знайшло відображення у дисертаціях Тетяни Саварин «Лемківські весільні обрядові пісні в міжетнічному контексті» [5], Катерини Чаплик «Трансформація пісенного фольклору лемківських переселенців у Західну Україну (повоєнний період)» [9] та ін., культурологічних розвідках Ольги Фабрики-Процької «Народна музична культура лемків і русинів Карпатського регіону в контексті ідентифікаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть» [7], «Пісенна культура лемків ХХ століття : збереження традицій та новотворчість» [8] та інших працях.

На основі ключових позицій вказаних досліджень, а також власного аналізу взірців лемківської пісенності, було вирізнено її головні риси.

Насамперед, вкажемо на виконавські особливості лемківської співочої практики, які позначені тяжінням до сольного виконання з використанням «закритої» звукової подачі, що відображає вплив гірського середовища побутування та індивідуалізований характер соціальної структури.

Аналіз десятків пісенних взірців показав, що жанрова палітра лемківського фольклору демонструє перевагу родинно-побутових і календарно-обрядових форм і помірне залучення епічної тематики, що відповідає географічним, історичним та соціокультурним умовам формування етнічної традиції. Основними жанровими типами є весільні пісні, колядки, веснянки, купальські та рекрутські пісні, а також присутні риси мазурки та польки на рівні ритмічної організації, що свідчить про активний процес культурної дифузії у прикордонних і мультиетнічних зонах. На відміну від центрально- та східноукраїнського фольклору, лемківський контент не виявляє домінування героїки, притаманної для регіонів козаччини. На зламі ХІХ–ХХ століть

з'явилися емігрантські пісні, що свідчить про адаптивність вказаної фольклорної системи до змін соціальної реальності.

Ладова організація лемківського фольклору репрезентує досить архаїчні діатонічні структури. Структурний аналіз показує домінування тетрахордних і пентахордних моделей, що є свідченням первісного характеру фольклорної лексики. Подальша еволюція інтонаційної системи засвідчує розширення діапазонних меж до шести-семи тонів, із поступовим закріпленням ладових моделей мажорного та мінорного типу. Спостерігається висока питома вага мажорних ладових структур, із переважанням іонійського та міксолідійського ладів, а також проявами лідійської ладовості. Мінорна лексика переважно пов'язана з дорійським ладовим типом, що зближує лемківську традицію із західнослов'янськими музичними культурами.

На інтонаційному рівні простежується домінування компактних мелодичних зворотів із тяжінням до дрібноінтервальних співвідношень, що визначають характерне «візерункове» моделювання мелодики та формують особливий тип емоційного кодування музичного тексту. Аналіз мелодичного матеріалу засвідчує наявність характерної інтонаційної палітри, що формує певний набір типових інтоном – елементарних виразових одиниць. Їх специфіка визначається тяжінням до дрібноінтервальних співвідношень (малі секунди, малі терції) у межах відносно стабільних ладових систем. Переважання вказаних опорних інтервалів обумовлює мелодичну компактність і ритмічну гнучкість, що сприяє виникненню своєрідного типу мелодики, заснованої на варіативному обігу навколо центральних тональних осередків.

Ритмічна сторона мелодій характеризується акцентованим використанням тридольної метрики та синкопованих ритмів, що забезпечують високий ступінь динамічності та внутрішньої варіативності музичної тканини. У цілому, у сфері ритміки домінують дрібні тридольні моделі, що надають мелодиці внутрішньої динамічності й мобільності. Речитативна тенденція, яка проявляється через

дроблення ритмічного рисунку, є важливою ознакою відмінності лемківського мелосу від протяжної співочої манери Подніпров'я та інших регіонів.

Таким чином, аналіз музичної мови пісенного фольклору Лемківщини дозволяє визначити його як комплексну цілісність із чітко структурованими внутрішніми закономірностями, як цілісну локальну систему, яка, водночас, інтегрується у ширший контекст західноукраїнської та загальнослов'янської музичної традиції.

Список використаних джерел

1. Етнографічний збірник. Етнографічна комісія НТШ. Т. XXI. Ч.1 : Галицько-руські народні мелодії / Зібр. Й. Роздольським, зап. і зредаг. С. Людкевич. Львів : НТШ, 1906. 188 с. URL : https://archive.org/details/etnohr_21 (12.04.2025).

2. Етнографічний збірник. Етнографічна комісія НТШ. Т. XXXIX –XL. Народні пісні з Галицької Лемківщини : тексти й мелодії / збір., упор. і пояснив Ф. Колесса. Львів : НТШ, 1929. LXXXII, 469 с.

3. Лемківські співанки / Зібр. і упор. М. Соболевський. Від упорядника : С. Грица, Л. Яценко. Київ : Музична Україна, 1967. 320 с.

4. Повне зібрання праць Оскара Кольберга. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка*. 2011. Вип. 26 : *Етномузика: Збірка статей та матеріалів*. Число 7 (2010). С. 167–168. URL : <https://lnma.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/em-7-broshura.pdf> (27.04.2025).

5. Саварин Т. Лемківські весільні обрядові пісні в міжетнічному контексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07. Львів, 2003. 27 с.

6. Українські народні пісні з Лемківщини / Зібрав О. Гижя. Заг. ред., передм. С. Грици. Київ : Наукова думка, 1972. 403 с.

7. Фабрика-Процька О. Народна музична культура лемків і русинів Карпатського регіону в контексті ідентифікаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства : 26.00.01 Київ, 2021. 38 с.

8. Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків ХХ століття : збереження традицій та новотворчість : дис... канд. мистецтвознав. : 17.00.01. Івано-Франківськ, 2008. 290 с.

9. Чаплик К. Трансформація пісенного фольклору лемківських переселенців у Західну Україну (повоєнний період) : дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03. Київ, 2010. 191 с.

Цепух Ірина Олександрівна

аспірантка кафедри музичного мистецтва

Навчально-наукового інституту перформативних мистецтв

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

викладач-методист, голова предметно-циклової комісії

«Фортепіано та концертмейстерство»,

старший викладач кафедри «Інструментальне виконавство (за видами)»

Комунального закладу вищої освіти Київської обласної ради

«Академія мистецтв імені Павла Чубинського»

м. Київ, Україна

irina9009@gmail.com

КОМПОЗИТОР І ПОСТМОДЕРН:

ПОШУК СЕНСУ У НОВОМУ МУЗИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Українська музика більш сучасних періодів музичної історії все більше привертає до себе увагу науковців, які, в свою чергу, дають змогу окреслити та усвідомити характерні риси, що притаманні постмодерну. Різноманітні мистецькі процеси кінця ХХ – першої чверті ХХІ століття, що відбулися в українській композиторській школі, стали необхідними фазами становлення і